

FOLKLOR DERLEMELERİNDE DİKKAT EDİLMESİ

GEREKEN HUSUSLAR

" Araştırmacı herhangi bir folklor malzemesini derlemeye çıkmadan önce, konusu ile ilgili bir ön çalışma yapmalı, bu konuda bilinenler nelerdir, hangi malzeme nerelerden derlenebilir sorularına cevap verebilmelidir.

Naciye YILDIZ (*)

Sahada derleme yapan bir folklor araştırmacısı için, elde edilecek malzeme önemlidir. Zira, malzeme olmadan bir ilim de söz konusu olamaz. Folklor bir ilim dalı olduğuna göre, kendi dalına ait malzemesi vardır. Bu malzemenin ne olduğu, folklorcunun yaptığı çalışmanın mahiyetine bağlıdır. Ancak önemli olan, her araştırmacının, bu malzeme içinde kendisine gerekli olan bilgiyi seçip çıkartmasıdır.

Malzemenin önemli olması ise, araştırmacının, sadece malzeme ile ilgilenip başka noktaları gözardı etmesi demek değildir. Malzeme yanında, malzemeyi veren kişi, çevre ve zaman üzerinde de durmak, araştırmacının daha sağlıklı olması açısından gereklidir.

I-Malzemenin değerlendirilmesi: Araştırmacı, herhangi bir folklor malzemesini derlemeye çıkmadan önce, konusu ile ilgili bir ön çalışma yapmalı; bu konuda bilinenler nelerdir, hangi noktalarda çalışmalara ihtiyaç vardır, hangi malzeme, nereden derlenebilir, konuya hangi noktalardan yaklaşmak mümkündür gibi sonulara cevap verebilmelidir. Aksi takdirde, araştırmacı, her sorusuna en doğru cevabı aldığını veya dinlediği malzemenin tek bir varyantının bulunduğunu düşünebilir. Bu da kendisini yanlış neticelere götürür. Ancak, burada karşımıza bir problem daha çıkmaktadır. Araştırmacı, bu bilgileri malzemenin değerlendirilmesi safhasında kullanmalı, derleme yaparken ise, kendisini hadisenin dışında tut

malı, objektif olmalıdır. Malzemenin, hadisenin nasıl olması değil, nasıl olduğu onu ilgilendirmelidir. Her ilimde olduğu gibi folklorlarda da şahsî görüşler, değerler ve yorumlar değil, var olan gerçekler önemlidir.

Araştırmacının birden fazla kaynak üzerinde çalışarak malzemenin varyantlarını ele geçirmesi, çalışmalarına daha geniş bir perspektif kazandırır. Bu sebeple, folklorcu için, her varyantın ayrı bir önemi vardır. Varyantlarda, bu iskelet değişmez; motifler değişir.

Elde edilen malzemenin sadece hatırlanıyor olması veya hâlâ bir fonksiyonunun bulunması, araştırmacının varacağı netice açısından önemlidir.

Malzeme derlenen kişinin, bu malzeme kimden, nereden öğrendiği de bilinmesi gereken bir noktadır. Meselâ hikâyeci, anlattığı hikâyeyi ustasından veya başka hikâyeciden mi, yoksa bir kitaptan okuyarak mı öğrenmiştir? Kendisi hikâyeyi anlatırken zamanla neler ilâve etmiştir? Çeşitli sebeplerle bazı noktalar da değiştirilmiş veya çıkarılmış olabilir. Mümkünse bu noktaların da tesbit edilmesi gerekir.

Elbette ki bir malzemede bütün bu hususların tesbiti mümkün olmaz. Her malzemenin cinsine göre bir takım noktalar önem kazanır. Bu sebeple araştırmacı, konusuna göre cevabını arayacağı soruları tesbit etmelidir

(*) Hacettepe Üniversitesi Türkçe Dersleri Düzenleme Başkanlığı Okutmanı.

II- Kaynak kişinin şahsiyetinin değerlendirilmesi: Bir folklor malzemesini, kaynak kişiden ayırarak değerlendirmek, her zaman mümkün değildir. Kaynak kişi, verdiği malzemeye gerek estetik, gerekse şahsiyet yönünden birşeyler katabilir. "Bu malzeme kaynak kişi için ne ifade ediyor?" sorusu, malzemenin kaynak kişi tarafından nasıl değerlendirildiği konusunu aydınlatacaktır. Kaynak kişi, malzemeye kendinden neler katmıştır, birden fazla şeklini biliyor veya anlatabiliyor mu, değişik şartlarda derleme yapıldığında, neleri, ne ölçüde değiştiriyor? Bunun gibi soruların yanı sıra, kaynak kişiye ait biyografik bilgi de, neticeye ulaşmak açısından önemlidir. Buna göre, araştırma konusuna göre, kaynak kişiye değişik sorular yöneltilbilir, ancak biyografik bilgi için umumi olarak:

1. Kaynak kişinin adı, soyadı,
2. Oturduğu yer,
3. Doğum yeri ve tarihi,
4. Öğrenim durumu,
5. Mesleği,
6. Gezdiği ve gördüğü yerler,
7. Hayatındaki önemli hâdiseler, şeklinde sorular sorulabilir.

Kısaca, kültür taşıyıcısı olan kişilerin, bu kültürün içinde yaşadıkları, bazı değer yargılarına sahip oldukları, şahsiyetlerinden gelen bir takım özellikler taşıdıkları unutulmamalıdır.

III-Çevrenin değerlendirilmesi: Folklor malzemesinin derlendiği çevre, elde edilen malzeme üzerinde müsbet ve menfi etkileriyle göz önünde bulundurulmalıdır. Meselâ, malzemenin tabii şartlarda elde edilmiş şekliyle, suni şartlarda elde edilen şekli birbirinden farklı olabilir. Dinleyici karşısında, tabii bir çevrede, hikâyeci, çevrenin gösterdiği ilgi üzerine, daha heyecanlı bir şekilde hikâyesini anlatabilir; çevreden gelen sorulara, sataşmalara, isteğe göre, hikâyesini anlatabilir; çevreden gelen sorulara, sataşmalara, isteğe göre, hikâyeye değişik unsurlar da girebilir.

Derleme yapılan çevrenin kültür yapısı, eğitim durumu, kabul ettiği değerler, sosyolojik açıdan başka çevrelerden ayrılan

yönleri, değerlere uygun hâle getirmek için araştırma konusu olan malzemede meydana gelen değişiklikler, tabii şartlarda derleme yapılmışsa, o anda çevrenin psikolojik durumu gibi konular üzerinde durulmalıdır. Meselâ, bir hikâyeci, hikâyeye anlatırken, topluluğu karşısına almayı düşünmez, toplumun hoşuna giden, onun değerlerine uygun sözler kullanır. Meselâ, topluluğun içinde, hoca, şeyh, imam gibi kişiler bulunuyorsa, konuşmasını ona göre düzenler. Çok üzüntülü kişilerin bulunduğu çevrelerde, neşeli konular konuşulmaz. Hattâ, çevrede bulunan kişilerin, o sırada konuşulan konu ile ilgili olup olmamaları da konuşma veya malzeme üzerinde etkili olabilir. dinleyicilerin ilgilenmesi, sorular sorması sayesinde değişik noktalar ortaya çıkarılabilir.

IV-Zamanın değerlendirilmesi: Derleme çalışmalarında zaman, birkaç açıdan dikkate alınması gereken bir konudur. Bunlardan birisi, çalışmanın ne kadar zamanda tamamlanacağı meselesidir. Ayrılan süre, tam bir çalışma için yeterli midir? İkinci nokta, bu derlemenin yapılması için en müsait vakit nedir? elbette ki Hıdırellez törenleri ile ilgili bir derleme yapan araştırmacı için en uygun vakit, bu törenlerin düzenlendiği vakittir. Bunlar, çalışmalarla ilgili, teknik konulardır. Ayrıca, zaman konusunu, yaşanan dönem olarak da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Malzemenin ait olduğu dönemin özellikleri, önemli olayları nelerdir, malzeme, bunlardan gelen etkileri ne ölçüde ve nasıl yansıtıyor? Savaş zamanında ortaya çıkan bir türküyü kendi döneminde, kendi şartlarıyla değerlendirmek başka, daha sonra söylendiği devirlerde değerlendirmek başka neticeler verir.

Bazı konularda, devrin hükümet politikası da malzeme üzerinde etkili olabilir. Bu etkiler düşünce şeklinden, politikaya ters düşmemek veya dikkat çekmemek gibi çeşitli boyutlara uzanabilir.

Bu noktaların herbiri, değişik çalışmalarda söz konusu olabilir. Her çalışma da bunlara yeni görüşler ve bakış açıları katacaktır. Ancak umumi olarak, bir araştırmacının, daima göz önünde bulundurması gereken metod, malzeme ve hadise karşısında objektif olmak, daima geniş bir bakış açısıyla bakmak ve değerlendirmektir.